

Croatica XIX (1988) — 30 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Stipe Botica

**KNJIŽEVNO DJELO LUKE BOTIĆA
U POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI I
KNJIŽEVNE KRITIKE**

UDK 886.1.09

Hrvatska je književna povijest i kritika sa znatnom pažnjom pratila Botičevo djelo i, tijekom stoljeća i pol, različito ga primala, prosuđivala i vrednovala. Starija mu je književna povijest sklonija od novije. Sličan je stav i književne kritike: kritičari su ili hvalitelji ili osporavatelji njegova djela. Hvale njegovu pjesničku poletnost, maštovitost i versifikacijsku umješnost. Spočitavaju mu, s druge strane, kompozicijsku nemoć, nemotiviranost, idejne sputanosti, naivnosti i površnosti, monotona i usporena događanja, itd.

Djelo hrvatskog književnika Luke Botića,¹ nastalo pedesetih i šezdesetih godina 19. stoljeća, različito je predstavljano i vrednovano u hrvatskoj književnoj povijesti i književnoj kritici. Ono je hvaljeno i osporavano, uzdizano do egzemplarnosti ili proglašavano tek diletantskim oponašanjem. Književna povijest, koja pokazuje najbitnije razvojne tokove i karakteristike stvaralaca,² i kritika, koja razmatra procese stvaranja, gotove činjenice i elemente književnog uspona/pada,³ i na ovom su primjeru pokazale ne samo različite pristupe djelu već i razvoj svoga senzibiliteta, promjenljiva tijekom vremena.

Dragutin Prohaska,⁴ prvi veći sistematičar novije hrvatske književnosti, promatra Botića kao »njegovatelja narodne epike« koji je »umio pjevati narodnim stihom i shvaćao je romantičko crtanje prirode, značajeva i sevdaha«.

Slavko Ježić⁵ kaže da je Botić »jedina prava umjetnička duša među književnicima toga vremena«, da je ovladao narodnim desetarcem i dikcijom, ali i »narodnom stihu dao svoj potpuno lični ton«. Sam je »po prirodi više lirik nego epik« te su u njegovim spjevovima »najljepše lirske partije«. Najslabiji je Botićev dio »nabujalost«, odnosno to što »nije imao snage da radnju sažme«. Znatno je bolji, zaključuje Ježić, u detaljima nego cjelinom djela.

Antun Barac samo jednom⁶ ističe Botićev pozitivan idejni stav »ljubavi između pripadnika raznih vjera«, koji je istovjetan nje-

¹ Kratak životopis: Luka Botić rodio se u Splitu, 28. siječnja 1830. Pučku školu završava u Splitu, u splitskom biskupskom sjemeništu gimnaziju: gramatiku, humanistički dio i filozofiju. Teologiju studira u Zadru (1850/51), odakle je istjeran, te ujesen iste godine odlazi prema Srbiji. Neko vrijeme ostaje u Sarajevu pa odlazi u Beograd (kod M. Bana). Već je svršetkom 1852. u Zagrebu, radi u Gajevoj tiskari. Po preporuci braće Brlić zaposlio se u Đakovu kao Strossmayerov činovnik. Živio je u Trnavi kraj Đakova. Godine 1860. umrla mu žena Pavka, r. Broš, i sin Đorđe. Iste godine gubi posao jer se, jedini od svih činovnika, nije htio zakleti na vjernost caru. Đakovo ga 1861. bira za zastupnika u Hrvatskom saboru, gdje je 1. srpnja 1861. održao značajan govor. Po povratku obolijeva od tuberkuloze te 22. kolovoza 1863. umire u Đakovu, gdje je i pokopan.

² Tako glavne zadatke književne povijesti određuje M. Šicel u *Pregledu novije hrvatske književnosti*, MH, Zagreb, 1971², str. 5.

³ Usp. Barčev predgovor knjizi *Hrvatska književna kritika*, I, MH, Zagreb, 1960, str. 5.

⁴ D. Prohaska, *Pregled hrvatske i srpske književnosti do realizma*, Zagreb, 1919, str. 163.

⁵ S. Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas (1100—1941)*, Zagreb, 1944, str. 237—239.

⁶ A. Barac, *Jugoslavenska književnost*, MH, Zagreb, 1954, str. 169.

govoj čežnji »za ljepotom i slobodom«. Drugi put Barac⁷ sintetizira svoje ranije studije⁸ i cjelovito karakterizira Botičevo djelo. On je »najveći hrvatski pjesnik pedesetih i šezdesetih godina prošloga vijeka«. Razlog je ovakvoj ocjeni trostruk: »idejni osnovi njegovih djela, stilaska obilježja njegova pisanja i njegove stvaralačke sposobnosti«. Sve je ove tri odrednice raščlanio, osobito hvaleći Botičevu versifikacijsku lakoću i bogatu unutrašnju ekspresiju osjećaja. Ističe tragiku i lirizam *Bijedne Mare*. I Barcu je, kao i Ježiću, bujnost i fantastičnost uzrok da Botić ne može »zaokružiti« ono bitno, te da je »u svim njegovim pripovijestima svaka pojedinost jednako važna«. Ni Botičevi likovi nemaju zaokružene općeljudske karakteristike, i o njihovim se svojstvima može tek naslućivati, a to je, po Barcu, loša strana književnog djela. Kompozicijski je najcjelovitiji *Dilber Hasan*, najdojmljivija su djela, u lirske intoniranim dionicama, *Pobratimstvo* i *Bijedna Mara*. Te su lirske dionice do danas sačuvala nešto svježine.

Miroslav Šicel⁹ ističe da se u svom vremenu »Botić javlja kao osvježenje, ne samo kao stvarni pjesnički talenat nego i kao autohtoni stvaralac«. Uz vezanost za narodnu poeziju, bitna je njegova pažnja »finim lirskim ugođajima i opisima prirode«. Bitne motive svoga djela »nije uspio dokraja i adekvatno izraziti« jer je gomilao »nevažne detalje, zaplićući nepotrebno radnju«. Botičevo je djelo, ističe Šicel, »bolje od stvaralaštva ostalih mu suvremenika«, ali je, zbog navedenih nedostataka, »samo djelomično (...) na određenoj umjetničkoj visini«.¹⁰

Milorad Živančević¹¹ kratko i nepovoljno piše o Botiću, ističući da je »preko mjere hvaljen kao pjesnik« i da mu je »slava s vremenom izbljedjela«. Na drugom mjestu, pejorativno, govori o »hajdučko-turskoj romantici a-la Botić« u hrvatskoj književnosti šezdesetih godina.¹²

Povjesničari novije hrvatske književnosti uglavnom zapažaju iste, romantičarske, oznake Botičeva djela, priznaju talenat, pod-

⁷ A. Barac, *Hrvatska književnost od preporoda do stvaranja Jugoslavije*. Knj. II: *Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, JAZU, Zagreb, 1960, str. 129—138.

⁸ A. Barac, *Botić kao pjesnik*, Hrvatska revija, br. 10, Zagreb, 1930.

A. Barac, *Veličina malenih*, Zagreb, 1947.

⁹ M. Šicel, nav. dj., str. 56.

¹⁰ U najnovijoj, skraćenoj i za školske potrebe prilagođenoj *Hrvatskoj književnosti*, SK, Zagreb, 1982, Šicel i ne spominje književno djelo Luke Botića.

¹¹ M. Živančević, *Ilirizam*, u knjizi Živančević—Frangeš, *Ilirizam. Realizam, Povijest hrvatske književnosti*, knj. 4., Liber—Mladost, Zagreb, 1975, str. 179—181.

¹² *Isto*, str. 186.

vlače nedostatke. Stariji su mu povjesničari bili skloniji od novijih. Književna povijest podrazumijeva prije svega sud književne kritike (u različitim oblicima) o razdobljima, autorima i djelima. O Botičevu djelu, do danas, postoji više od devedeset osvrtâ/napisa. Mnogi su, doduše, prigodničarski memorati na Botića i njegovo djelo, dotičući tek periferno književne tekstove. Franjo Marković je svojim napisom *Botičeva estetika*, za Matičino izdanje *Pjesama* (1885), uglavnom predodredio sud/ocjenu o Botičevu djelu u književnoj povijesti (Prohaska, Ježić), a utjecao je i na Barčeve tekstove, premda je Barac imao relevantnije književno-estetske kriterije, tj. znatno ozbiljnije i strože sudove. Najnovija je hrvatska književna povijest, držeći se isključivo estetskog kriterija, još stroža od Barčeve.

I u književnoj se kritici, od prve pojave Botičevih djela do danas, uočavaju dva stava: glorifikatorski i minorizatorski, proglašavajući djelo ili velebnim i nenadmašnim ili tek prigodničarskim, te s malim estetskim ukusom/dometom. Urednik »Nevena« Josip Praus, koji je inače hvalio sve odreda, predstavlja, u bilješci, čitateljstvu mladog Botića koji ulazi »u kolo ponajboljih naših pjesnikah«, te pripovijest *Pobratimstvo*, »punu života i miline, liepo izumljenu i vješto al opet posve naravno izvedenu po pravilih dobrog ukusa umjetničkog, punu krasnih misli i krasnih slikah, nadahnutu čistim duhom narodnim i odievenu u sjajno ruho jugoslavenskoga jezika«. ¹³ Ova je pohvala, ali i kvaliteta Botičeva teksta, pridonijela prvoj nagradi »predplatnika« »Nevena« za *Pobratimstvo* između »12 izvornih pripovjedakah«. ¹⁴ Zanimljivo je da tiskanje nijednoga drugog Botičeva djela nije popraćeno kakvom javnom bilješkom, komentarom, prikazom, osim u korespondenciji Botića s književnim prijateljima. Tek je Praus, govoreći o koncepciji »Nevena« za 1856, zaželio »da će i pisac 'Dilber-Hasana' nastaviti svoj toli uspješno započeti književni rad«, ¹⁵ koji je, na žalost, sredinom pedestih godina bio zabranjen. ¹⁶

U nekrologu Botiću, čija je smrt bolno odjeknula Hrvatskom, Jovan Sundečić ističe da je »pjesnik krasne novele 'Pobratimstva'«, ¹⁷ a G. M. Vuković također hvali *Pobratimstvo*, napisano

¹³ »Neven«, III, br. 21, Zagreb, 1854.

¹⁴ Natječaj je objavljen u »Nevenu«, III, br. 26/1854, a rezultati natječaja u br. 36/1854. gdje se kaže da je »književni odbor Matice ilirske (...) saobćio rezultate natječaja: 1. Pobratimstvo. 2. Vidov-dan na Lobar-gradu...«

¹⁵ »Neven«, IV, br. 52/1855.

¹⁶ Iz Botičeva pisma (od 14. 5. 1855) doznajemo: »Pisati ne smijem ništa — jer mi je zabranjeno.«

¹⁷ J. Sundečić, *Smrtno zvono*, Narodni list, br. 73, Zadar, 1863.

»nella splendida forma« i »inspirato da tale poetica constumanza e dal sentimento dell' abbandano e delle miserie in cui geme lo Slavo in Turchia«. ¹⁸

Nakon dvadesetak godina zatišja oko Botića i njegova djela, novo je izdanje, s opširnom i sveobuhvatnom biografijom L. Botića i Markovićevom ocjenom (estetskom), nanovo potaklo pažnju za autorovu osobu i djelo.¹⁹ Marković hvali sva djela osim *Petra Bačića*, *Dilber Hasan* da je pun egzotične romantike, mnoge epizode po uzoru na Ariosta. *Bijedna Mara* se odlikuje profinjenom liričnosti i tragizmom. Najbolje da je *Pobratimstvo*, kojim je »stvorio romantički ep narodnoga kroja«, a »Radmilović vitez (...) u kojem su sastavljena sva ljepša svojstva hajduka narodne pjesme«. Kompozicijski, sadržajno i stilski »'Pobratimstvo' je uzor i izgled po kojem se može graditi i razvijati romantično umjetno pjesništvo na osnovu pučkoga«. Po cjelokupnom svom djelu, osobito *Pobratimstvu*, »Botić bi mogao biti začetnik posebne pjesničke škole romantičnoga ustroja«.

Markovićeve su ocjene i zapažanja o Botiću bila polazištem mnogim poznijim radovima, osobito za knjižicu — spomenicu Josipa Barača.²⁰ Ona je, u cjelosti, panegirik Botiću, i čovjeku i književniku, patetično i zanosno veličanje »znamenitog karaktera« i »vrlog pjesnika«, koji zaslužuje trajno obilježje u hrvatskom narodu (prijenos kostiju u Split, spomenike u Splitu i Đakovu, i dr.). Barčevu i knjigu i akciju podržao je Ivan Filipović, Botićev prijatelj, jer je Botić »sve svoje moralne sile žrtvovao svome narodu« i »rodnome gradu«. ²¹ Akcija za obilježavanje Botićeva imena traje desetak godina, i svi su napisi tog vremena uglavnom »podrška« akciji i prijekor hrvatskome jalu spram veličinama. Pri otkriću Meštrovićeva spomenika Botiću u Splitu (5. studenoga 1905)²² predsjednik Odbora V. Milić, u prigodnom govoru, ističe

¹⁶ G. M. Vuković, *Luca Botić*, Il nazionale, br. 87—88, Zadar, 1863.

¹⁹ M. Pavlinović, *O životu i pjesmah L. Botića* (str. III—XXI). F. Marković, *Botićeva estetika* (str. XXII—XLIII). Predgovor za *Pjesme*, MH, Zagreb, 1885.

²⁰ Josip Barač, *Spomenica tridesetogodišnjice smrti Luke Botića*, Split, 1893.

²¹ Ivan Filipović, *Spomenica tridesetogodišnjice smrti Luke Botića*. Izdao J. Barač, Književna smotra, br. 12, Zagreb, 1893.

²² Spomenik u Đakovu otkriven je 1. studenoga 1908. na mjestu gdje su »pronašli jedan kostur sa tragovima seljačke kabanice. Kako je Botić kao vatren rodoljub nosio narodnu surku, zaključio se da bi to mogao biti njegov kostur pa na tom mjestu podiгоše spomenik«. Usp. o tome A. Matasović, *Grob Luke Botića*, »Hrvatska straža«, II, br. 136, 1930.

kako su Botić i njegovi školski drugovi u Splitu »rastvarali narodne pjesme Kačića i Vuka Stefanovića da iz njih crpe ljepotu narodnog govora«, i zato je »u Botića sve domaće, sve narodno.«²³

S. Kranjčević ga uspoređuje sa S. S. Kranjčevićem u ljubavi prema narodu i jeziku. Botić je »velika duha i plemenita srca koje je živjelo samo za svoj narod.«²⁴ Branko Nižetić²⁵ naglašava u Botićevu djelu motiviku Splita i znatan trag bosanskog sevdaha. Slavonija nije prijala Botiću, »zanesenjaku«, »vatreniku« i »ašik-lijki«, te se njegova »bujna« mašta okrenula uspomenama i »počinje da izrađuje svoj svet u pesmi, i to onoj karakterističnoj formi, u eposu, koji je najbliži narodnoj pesmi i u njemu možeš da puštiš maha i pričanju, i fantaziji i slikama«. On je, pun uspomena i poleta, počeo da »kroz pesmu toči ljubav iz duše«.

Ante Petravić,²⁶ najtemeljitiše dotad, prodire u bit/narav Botićeva djela. Botić je »velik pjesnik«, a »'Pobratimstvo' najbolji naš umjetnički epos«. S obzirom na narodnu pjesmu »u Botića je sve narodno: i počeci pjevanja, pričanja, opisi, usklici, refleksije«. Znatan je trag talijanske kulture, osobito talijanskih romantičnih pjesničkih pripovijesti i novela (I. Grossi, B. Sestini). Botić se zapravo odgojio na talijanskoj romantici i na našim narodnim pjesmama te je »izradio narodnu romantiku, koja je inače uvijek kratkih dimenzija, u čitave pripovijetke i novele«. Za idejne Botićeve stavove važno je što se »za putovanja po Bosni uvjerio da smo s Muslimanima jedan narod«. Zato uvede u svoje djelo ljubav, umjesto »mržnje i osvete«.

Petravić je pokušao odrediti Botićevo shvaćanje naravi književnosti. Prihvatio je Manzonijevo shvaćanje da književnost mora prikazivati »istinite događaje« a ne »izmišljotine«.²⁷ Zato je sam držao vrednijim *Bijednu Maru* i *Petra Bačića* negoli *Pobratimstvo*.²⁸ Petravić je opovrgao takvo shvaćanje, ističući, kao i Marković, da je »'Pobratimstvo' najbolja pjesnička pripovijest Botićeva i naše književnosti« jer je od svih njegovih djela »jedinstvenije kompo-

²³ V. Milić, *Pred spomenikom L. Botića*, »Obzor« XLVI, 259, 1905.

²⁴ Stjepan Kranjčević, *Dva hrvatska pjesnika*, »Dom«, br. 47, Zagreb, 1908.

²⁵ Branko Nižetić, *Romantik s Dobroga. Luka Botić kao pietet i ljubav*, »Novo doba«, VI, br. 192, 1923.

²⁶ Ante Petravić, *Luka Botić (o 60. god. smrti)*, »Novo doba«, br. 192, Split, 1923.

²⁷ Usp. Alessandro Manzoni, *Del romanzo storico e in generale dei componimenti misti di storia e di poesia*, 1845.

²⁸ Sam je u napomeni pred Solitrovim dokumentima istakao da *Bijedna Mara* nije »puki maštin plod« nego zbiljski »događaj«.

zicije i svježije obradom«. Za snoviđenjsko stanje u *Pobratimstvu* nalazi paralelu u Bürgerovoj *Lenori*, ali i u narodnoj pjesmi. Slaže se s Markovićem o visokim dometima Botičeve umjetnosti, osobito u činjenici »kako se može da od narodne romantike izradi umjetna«. U tome je, zaključuje, »imao nasljedovatelja i postao je vođom jednog književnog pravca«.

Ivan Delalle²⁹ iznosi snagu Botičeve toponimike i uspoređuje *Bijednu Maru* s još živom narodnom pričom/pjesmom o tom događaju u okolici Klisa, a Gvido Tartaglia³⁰ Botičevu stvaralačku motivaciju Marjanom i »nostalgijom za rodnim krajem«. Kao »rođeni romantik« pisao je u »tonu narodne romantike«, a veličina mu je »u sugestiji«. Milan Bogdanović,³¹ osvrćući se na Bartulovićevu dramu prema *Bijednoj Mari* (1922), ističe da je »Botić (...) jedan od sledovatelja one sentimentalne romantike još od Milovana Vidakovića«. Bartulović je od Botičeva teksta napravio »melodramu (...) gde se liju suze«. Za zabavu kazališne publike, koja je, usput, povoljno primila ovo djelo, sam je Bartulović unio »literaturu u delo i dao mu jedan laki dah poezije«.

O Botičevu se djelu najčešće govorilo prigodničarski. U povodu 100. obljetnice rođenja, 1930, nastalo je dosta osvrta. Mihailo Delibašić³² raščlanjuje tematsku ovisnost Botičeva djela o bosansko-hercegovačkoj narodnoj književnosti. Kerubin Šegvić³³ vidi začetke djela u njegovu nemirnom životu. Već je u bogosloviji borac za upotrebu čistog hrvatskog jezika kojim je, kasnije, odjenuo svoja djela. Motivika mu je, pored usmene književnosti, pod utjecajem lektire iz latinske i talijanske književnosti. Šegvić drži da je »već u Zadru zamislio pjesničku pripovijest 'Pobratimstvo'«. Niko Bartulović,³⁴ pišući prigodno o Botičevu djelu, ističe da su mu »stihovi (...) sveži i sočni« a *Bijedna Mara*, iako po kompoziciji slabija, ali »po neposrednosti inspiracije, po živosti likova, po samoniklosti izražajnih sredstava, po pojedinim odlomcima i po celokupnom utisku na čitaoca jača od 'Pobratimstva'«. Kompozicijska je pogreška *Bijedne Mare*, misli Bartulović, »što se fabula ne niže kro-

²⁹ Ivan Delalle, *Pejzaž splitskog romanticizma*, »Novo doba«, br. 195, Split, 1923.

³⁰ Gvido Tartaglia, *Misao na pesnika*, »Novo doba«, br. 195/1923.

³¹ Milan Bogdanović, »*Bijedna Mara*« od N. Bartulovića (i dr.), Srpski književni glasnik, XVI, br. 2, Beograd, 1925.

³² Mihailo Delibašić, *Stogodišnjica Luke Botića*, »Pregled«, br. 5/78, Sarajevo, 1930.

³³ Kerubin Šegvić, *Najvažniji momenat u Botičevu životu*, Hrvatska revija, br. 10, Zagreb, 1930.

³⁴ Niko Bartulović, *O stogodišnjici Luke Botića*, Srpski književni glasnik, XXXI, br. 8, Beograd, 1930.

nološkim ili bar logičnim redom, već se tok izlaganja često prekida«. U njoj su književni likovi »živi likovi« a u *Pobratimstvu* »šablone narodne pesme«, pejzaž »verniji (sugestivniji)«, a u *Pobratimstvu* »uopšten«. Ivkina naricaljka, iako ima »narodni oblik i duh, ali je sveža po invenciji i nema mnogo opštih mesta«. *Petar Bačić* se odlikuje dvama markantnim likovima, a svršetak mu je »naivan i nemotiviran: niti odgovara istorijskoj istini niti pesničkim zahtevima«. Ipak, u njemu ima »pasusa lirске inspiracije i dramaturškog poleta«. Najslabiji je *Dilber Hasan*, »aljkav u stihu i jeziku«, te ima »više naivnosti nego li istinske literarne vernosti«.

Iste godine Ljubomir Maraković³⁵ za *Dilbera Hasana* ističe kako je »realizam (...) najvrednija osobina ove pripovijetke«. Osobito je »plastična preciznost pojedinih prizora: (...) uvodna scena u kavani s odličnim crtanjem milieua«. Glavni je nedostatak ovoga djela što ima »dosta nategnutih situacija«. S obzirom na izvjesni realizam proznoga *Dilbera Hasana*, Maraković, držeći da veliko djelo mora vjerno oponašati zbilju, žali što nije i *Petra Bačića* pisao u prozi, jer je »još bolje poznao splitski pejzaž od sarajevskog«. Vrijednošću nadvisuje svu novelistiku toga vremena, a najplodnijeg i najutjecajnijeg M. Bogovića »osim mnogo čistijega i narodnjega jezika« i po svojim unutrašnjim, poetskim kvalitetama: Botić je »sočniji i puniji, manje učen a više neposredan«, jer »njeguje kulturu proznoga stila«. To se najbolje vidi u govoru u Hrvatskom saboru koji je »snažna i uvjerljiva retorika«. *Dilber Hasan* je najveći prinos hrvatskoj književnosti, ali se i u *Bijednoj Mari* nalaze »elementi sublimirane poezije«.

Šegvićeva knjižica o Botiću³⁶ više je panegirik detaljima pjesnikova života negoli pjesnikovim književno-stvaralačkim osobinama. Hvali sva Botićeva djela — vrhunac i domet hrvatske umjetničke književnosti toga vremena.

Tin Ujević je 1930. napisao dva eseja o Botićevim djelima. U prvom³⁷ zamišlja ga kao »sanjara i sjetnoga sentimentalca« koji se, u potrazi za svojom vilom, »upustio s djevičanskom dušom u bosansko iskustvo romantičnoga života, u dodiru kršćana s Islamom«. Šarm svoje poezije da Botić duguje utjecaju narodne poezije, a on joj je, za uzvrat, »nazvao umjetne pjesme tvorničkim cvijećem«. Ujević, prvi do tada, kritički promatra Botićevu vezanost za narodnu poeziju, za otklon od nje, za pokušaj individualizacije,

³⁵ Ljubomir Maraković, *U spomen Botiću*, »Hrvatska prosvjeta«, br. 10, Zagreb, 1930.

³⁶ Kerubin Šegvić, *Luka Botić*, Zagreb, 1930.

³⁷ Tin Ujević, *Luka Botić*, »Jadranska pošta«, br. 116, Split, 1930.

makar samo u sintetičkim sudovima. Ističe da: »Usprkos svojih teorija, Botić ne uzima narodnu pjesmu kao uzor svojega stvaranja. On je dotjeruje i oplemenjuje, diversificira, a ta nevjernost (...) baš je sreća.« Najviše se iznevjerio narodnoj poeziji u izgradnji fabule i kompozicijski. »U jednostavni narodni svijet unosi zaplet, a tu i tamo romantičarski zorno uobličuje ideje. Pričanje raščlanjuje u opise, i u pjesmi daje sadržaj novele.« Botićev je deseterac »ublažen ženskom dražesti elegičnog i nostalgičnoga srca«.

U drugom eseju,³⁸ uz motivsku raščlambu *Bijedne Mare* i *Petra Bačića*, govori o naravi romantičarskoga uopće i vezanosti ovih djela za romantičarski sustav motiva. Botić je u Solitrovim dokumentima našao shodno »da oliči ... genium loci«, a romantična lektira i sanjarije uputiše ga u Bosnu (»sklonište za maštu») te da sanjari o svijetu narodne pjesme. Sve je ove motive, zaključuje Tin, znalčki obradio. Na spomen Splita »Lukina vrela osjećajnost ustreptat će od zavičajne uspomene«. Split i okolica kao da su u nekom carstvu Šeherezade jer je tu »Istok dopirao do mora... Dva, možda i tri svijeta ovdje su se ukrštavala i sukobljavala. I miješala, dok se nisu pretopila u novu cjelinu.« Tu je Botićeva mašta našla ishodište i uporište, a on joj je, za uzvrat, napisao »reklamski veličajne stranice«.

Iako je u ovom eseju samo sporadično govorio o Botiću, Ujević ga je, više no bilo tko, pokazao u stvaralačkom postupku: sanjar i biljar, impresionistički vezan za trenutni dojam, cizelira romantičke motive.

Ostale, poznije Ujevićeve bilješke o Botiću tek su usputne i ne pridonose jačem osvjetljavanju stvaralačke naravi. Ujević je poklonik Botićeve poezije, a ne proznoga *Dilbera Hasana*, koji »u kompoziciji hramlje«, a »ni jezik nije pravilan i jasan«. Vrijedan je jedino zbog opisa i interesa za Basnu.³⁹ U brojnim aluzijama na Botićevo djelo, razasutim na dvadesetak mjesta u Ujevićevu opusu,⁴⁰ uglavnom za njega veže nešto što je profinjeno, romantično, čulno doživljeno, asocijativno.

Sve dotadašnje kritičko ispitivanje Botićeva djela sintetizirao je Antun Barac.⁴¹ Njegovi su stavovi ostali nepromijenjeni i dvade-

³⁸ Tin Ujević, *Split o Botiću*, »Jadranska pošta«, br. 117, Split, 1930.

³⁹ Tin Ujević, *Dalmatinski pjesnik u Sarajevu. Dilber Hasan i književni počeci Luke Botića*, »Narodno jedinstvo«, XX, br. 35, Sarajevo, 1937, str. 4–5.

⁴⁰ Prema evidenciji iz *Sabranih djela*, Znanje, Zagreb 1965/66.

⁴¹ Antun Barac, *Botić kao pjesnik*, Hrvatska revija, br. 10/1930.

setak godina kasnije.⁴² Više je od bilo koga raščlanjivao djelo, iznoseći istodobno i dobre i loše strane cijeloga opusa. Uz profinjeni lirizam mnogih epizoda teksta, postavlja i pjesnikovu nemogućnost sažimanja bitnoga. Pronalazi dionice realističke uvjerenosti ali i mnogo bujnosti, fantastičnosti i patetike. Čak je našao da je i opći idejni stav, dotad neprijeporno tolerantan, prožet »jačim sklonostima prema kršćanstvu«. Analizom lirskih fragmenata iz Botićeva djela zaključuje da se »u Botiću krio pjesnik, ali taj nije došao do izražaja u djelima kao cjelinama«.⁴³ Botić je dobar stilist, osobito u »najcjelovitijem djelcu 'Dilberu Hasanu', koji ima »gotovo realističnih prizora«.⁴⁴ Općenito, zaključuje Barac, premda »nije bio velik pjesnik (...) njegova je zasluga što je u vremenu pisaca bez poezije hrvatskim čitačima bar djelomice pokazao što bi imala biti poezija«.⁴⁵ Barac je u još jednom tekstu⁴⁶ pokazao da je Botić, kao »najradikalniji mladi Hrvat« svoga vremena, duboko doživljavao gospodarske, kulturne i nacionalne probleme, čak je predlagao rješenja za aktualna seljačka pitanja,⁴⁷ te da njegovo književno djelo nije bijeg »iz svijeta svakidašnjice (...) u neki viši, pjesnički svijet, već je proizašlo upravo iz njegove povezanosti s tom svakidašnjicom«.⁴⁸

U drugom je svom tekstu⁴⁹ Barac pokazao Botićev značaj za razvoj hrvatske novelistike pedesetih godina, jer da je od svih »bio najviše umjetnik i najviše pisac, koji je stvarao iz unutrašnjih potreba. Vješt u pripovjednim postupcima, jezični znalac, tako da je «'Dilber Hasan' po svojim čisto pripovjedačkim elementima najbolja hrvatska novela svoga desetljeća«.

Utjecaj talijanske romantičarske književne škole na Botićevo djelo analitički je pokazao Vinko Lozovina.⁵⁰ Botić je već u školi čitao i poznavao talijanske romantike: Tommaseo, Manzoni, B.

⁴² A. Barac, *Veličina malenih*, Zagreb, 1947.

⁴³ *Isto*, str. 34.

⁴⁴ *Isto*, str. 37.

⁴⁵ *Isto*, str. 43.

⁴⁶ Antun Barac, *Stvarnost u umjetničkom djelu (građa o Botiću, Vidriću i Bogoviću)*, Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, Zagreb, 1953, knj. 24, str. 7—23.

⁴⁷ Botićev dopis iz Đakova o seljačkom pitanju, otisnut u »Gospodarskom listu«, br. 28, Zagreb, 1860.

⁴⁸ A. Barac, *Stvarnost u umjetničkom djelu...*, str. 15.

⁴⁹ A. Barac, *Hrvatska novela do Senoine smrti*, JAZU, Zagreb, 1952, str. 22.

⁵⁰ Vinko Lozovina, *Botićeva »Bijedna Mara« i njezin talijanski uzor*, Hrvatska revija, br. 8, str. 504—516. i br. 9, str. 571—584, Zagreb, 1932.

Sestini, G. Prati i T. Grossi. Između Grossijeve *Ildegonde*⁵¹ i *Bijedne Mare* postoje mnoge sadržajne (motivske) sličnosti, iako je Botić više pod utjecajem naše »muze primorkinje« (narodne pjesme). Sličnosti se osobito vide na leksičkom planu, pa je tako temeljni Botićev pridjev za Maru »bijedna« istovjetan Grossijevu »misera«. I druge Grossijeve motivske riječi: »bella innozente« (nedužna ljepotica), »bella solitaria« (samotna ljepotica), »la dolorosa« (patnica), »infelice fanciulla« (nesretna djevojka), »la mesta« (tužna), »sciagurata, meschina« (mesretnica, kukavica), »travagliata« (mučenica), »innozente columna a Dio gradita — colpa non ha che d'aver troppo amato« (nevina golubica, Bogu ugodna — njen je grijeh samo u tome što je odviše ljubila),⁵² koje karakteriziraju Ildegodu, mogu se naći u karakterizaciji Mare. Ipak, i izražajno, Botić ostaje prepoznatljiv, posebno po doživljenim »lirskim biserima«, rasutim po djelu.

Jakša Ravlić, »najbolji poznavalac Botićeva djela« (Š. Vučetić), od 1939. desetak je puta pisao o Botiću. Bio je u potrazi za mogućim Botićevim autobiografskim romanom,⁵³ pa za popisom koji navodi Pavlinović u Matičinu izdanju,⁵⁴ osvjetljavao je značajne događaje iz pjesnikova života,⁵⁵ utvrdio konačnu verziju Botićevih djela i objasnio ih u povijesno-društvenom kontekstu.⁵⁶ Ravličeve se postavke o Botićevim djelima, za Akademijino izdanje, uglavnom nisu promijenile do svršetka života.⁵⁷ U djelima uglavnom iznosi sadržajne naznake i pozitivan idejni stav. Utvrdio je da je »hrvatskoj književnosti ostavio jednu dobru novelu« (»Dilbera Hasana«), »tri epa, među kojima je najbolji 'Bijedna

⁵¹ Okosnica Fabule: U Milanu, u vrijeme križarskih vojni, plemkinja Ildegonda zavela je pučanina R. Mazzofiora, i ne želi se udati za onoga koga je odredio otac. Zbog ljubavi protiv očeve volje mora u samostan, u kojemu umire. Usp. Lozovina, *nav. dj.*, str. 506.

⁵² Lozovina, *isto*, str. 571—572.

⁵³ Jakša Ravlić, *Je li Luka Botić napisao autobiografski roman*, »Hrvatski glasnik«, br. 299, Split, 1939.

⁵⁴ J. Ravlić, *Ostavština književnika Luke Botića*, »Republika«, br. 9—10, Zagreb, 1946. Popis mogućih djela podugačak je: »odulja nedovršena pripovijest o njegovom potucanju po Herceg Bosni, (...) prijevodi Tommasea i još desetak naslova«. Usp. Botić, *Pjesme*, MH, 1885, str. XXII—XXIII.

⁵⁵ J. Ravlić, *Zašto je L. Botić s drugovima bio istjeran iz teologije*, Vjesnik Zemaljskog arhiva, Zagreb, 1941. Još *Botić u Zadru*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, Zadar, 1954.

⁵⁶ J. Ravlić, *Luka Botić. Predgovor za Djela*, Noviji pisci hrvatski, knj. 2, JAZU, 1949.

Nota bene! Sve navode Botićeva djela donosim prema ovom izdanju, koje odgovara prvom izdanju, uz neznatne promjene.

⁵⁷ J. Ravlić, *Luka Botić. U povodu 100. godišnjice smrti 1863—1963*, »Mogućnosti«, br. 10, Split, 1963.

Mara', za njom 'Pobratimstvo' i na kraju 'Petar Bačić'«. ⁵⁸ Istakao je vrijednost Botičeva djela zbog bogatstva rječnika, nijansirana izraza, aktualnosti tematike i »po čisto pjesničkim elementima, koje još i danas osjećamo u njegovim književnim ostvarenjima«. ⁵⁹ Osobito je zanimljivo Ravličevo rekonstruiranje književnog rada Botičeva književnog lika, pjesnika Franje Bokulije. ⁶⁰ Škrtu informaciju o njemu našao je u Ljubićevu biografskom rječniku/leksikonu, ⁶¹ a ono najbitnije, dvije informacije, u Solitrovim dokumentima, tj. pisma mletačkoga upravitelja grada Splita Zuanna Faliera vladi, koje je Botić preveo i donio iza *Bijedne Mare* i *Petra Bačića*. ⁶² Prvi talijanski tekst, u kojemu se spominje Boktulija, datiran u Splitu 5. travnja 1574, govori da se po Splitu »od nekog vremena zapjevala pjesmica, ne zna se kroz čija usta, ali sva prilika Franje Boktulija, koji je pjesnik i književnik, ⁶³ a u pjesmi se kaže da je Turčin plaha rijeka koja dere, Dužda da je obala koju rijeka pomalo rije i nosi. ⁶⁴ Druga se informacija odnosi na pjesmu o Marinoj smrti, koju spjeva »književnik i filozof Boktulija«. ⁶⁵ Zanimljivo je da talijanski izvornik dvaput donosi refren na hrvatskom jeziku *Bidna Mare*, govornom jeziku koji se prepoznaje i po ikavskom izgovoru »bidna« i po mjesnom (splitskom) imenu »Mare«. Ovaj je refren postao naslovom djela u ijekaviziranoj obliku.

Bijedna Mara je poslužila kao motivacija za libretto Branka Radice za operu Josipa Hatzea *Adel i Mara*, zatim za libretto Vladana Desnice za operu Ive Paraća *Adelova pjesma*. ⁶⁶ O scenografiji za Hatzeovu operu, izvedenu u Splitu 1947. (prvi je put, inače, izvedena u Ljubljani 30. studenoga 1932, a u ožujku 1933. u Zagrebu i Beogradu), splitsko »Kazalište« donosi niz pojedino-

⁵⁸ J. Ravlić, *Predgovor* ..., str. 20.

⁵⁹ *Isto*, str. 21.

⁶⁰ J. Ravlić, *Franjo Boktulija, hrvatski pjesnik XVI. vijeka*, »Književni Jadran«, br. 16—17, Split, 1953.

⁶¹ Šime Ljubić, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Beč—Zadar, 1856.

⁶² Solitro, *Documenti, storici sull' Istria e la Dalmazia*, Venezia, 1844, 8°, vol. I, str. 212, 220.

⁶³ U talijanskom izvorniku: »poeta e litterato«.

⁶⁴ Botičev prijevod u *Djelima* ..., str. 178.

⁶⁵ U talijanskom izvorniku: »litterato e filosofo«.

⁶⁶ Botičevu je djelu, usput, posvećeno nekoliko pjesama hrvatskih književnika: Preradovića, B. Lovrića, D. Sirovice, Đ. Vilovića, R. Katalinića-Jeretova. Usp. Leksikon pisaca Jugoslavije I, A—Dž, Matica srpska, 1972.

sti, a Hatze svoje doživljavanje Botičeva djela.⁶⁷ Ćiro Ćičin-Šain dotiče problem zbilje i mašte u Botičevu djelu.⁶⁸

M. Dizdar⁶⁹ osvjetlio je Botičev boravak u Sarajevu i upozorio na činjenicu da se u *Dilberu Hasanu* »prvi put u jugoslaven-skoj književnosti uopšte daje umjetnički opis Sarajeva, njegovih kićenih trgova, sokaka, mahala i kavana za vrijeme turske vladavine«. Upozorio je također na znatan doprinos »bosanske moti-vike« Botičevu opusu jer će tu »pronaći Bosnu obrta, sevdaha i ašikovanja, (...) Bosnu borbe i krvi«.

Osam naslova o Botiću u »Književnom Jadranu« (1953) osvjet-ljuje neke manje poznate detalje iz života i književnog djela. Najprije se Ć. Ljubin (Ćiro Žeželj)⁷⁰ suprotstavio kritičarskoj prak-si da se L. Botić prikazuje kao »neznatni, zastareli pisac« s izra-zito lokalnom motivikom, odnosno da je »samo jedna lokalna veličina«. Za suprotnu tezu, da je »jedna od krupnih ličnosti knji-ževnih«, ničim ne potvrđuje svoj sud nego uopćeno ocjenjuje da je »'Pobratimstvo' odlično delo«, da je »'Bijedna Mara' vrlo do-bra stvar«, a ni »'Petar Bačić' nije delo za potcenjivanje«. U dru-gom svom tekstu⁷¹ prati Botičev životopis i utjecaje srpskih ro-mantičara na njegovo djelo. Botić se zanimao za Vukovo djelo, osobito narodne pjesme i rječnik, Brankove pjesme i tragiku Brankove bolesti. Za Njegoša reče da je »pjesnik kakvog imali još nijesmo« (pismo Naci Brliću). Potom je, u novom tekstu,⁷² raščlanjivao Botičev karakter i utvrdio da je bio »veliki idealist«, »patriot«, »duša čista, iskrena, poverljiva, prava 'anima candida'«, »jaka ličnost« — kakva se vidi i u Meštrovićevu spomeniku. Za književnu je Botičevu formaciju⁷³ bitno da »pripada romantičnoj školi«, čeznuću i nostalgiji »za utiscima iz mladosti«, koji su uvjetovali Botičeve splitske teme. To je potaklo »ljubav za pri-rodu«, izraženu »sjajnom dikcijom«, koju je potpomogla »kolo-ristička mašta«. Ukratko: Botičevu književnu fizionomiju formi-rale su »preporodne ideje«, uz znatan »uticaj narodnog pesništva i talijanske romantike«.

⁶⁷ »Kazalište«, br. 3, Split, 1947/48.

⁶⁸ Ć. Ćičin-Šain, *Historijska stvarnost u »Bijednoj Mari«*, »Kaza-lište«, br. 4, Split, 1947/48.

⁶⁹ M. Dizdar, *Prije sto godina napisana je prva umjetnička pri-povijetka o Sarajevu*, »Oslobođenje«, XI, br. 1893/1952.

⁷⁰ Ć. Ljubin, *Luka Botić*, »Književni Jadran«, br. 13, Split, 1953.

⁷¹ Ć. Ljubin, *Botić u Slavoniji*, »Književni Jadran«, br. 15, Split, 1953.

⁷² Ć. Ljubin, *Botičev karakter*, »Književni Jadran«, br. 16—17/1953.

⁷³ Ć. Ljubin, *Formacija Botičeve književne ličnosti*, »Književni Jadran«, br. 19—20, Split, 1953.

Dušan Berić⁷⁴ Botićevu opusu dodaje »jednu njegovu pismenu radnju iz književnosti na talijanskom jeziku«, bez jačeg književnog poleta. Drugi je tekst⁷⁵ polemički intonirao, zamjerivši izdavačkoj djelatnosti što nije nikada Botića tiskala ćirilicom, i osobito Jakši Ravliču da se nije držao Botićeva autografa (te mijenjao mnoge riječi, izvršio grafiju prema etimologijskom umjesto fonetskom načelu — što je, prema navodu, u suprotnosti s praksom Botića vukovca). Zanimljivo je Berićevo zapažanje o sličnosti *Bijedne Mare* s proznom narodnom pričom *Kula u Rupotinama* iz Dugopolja, o ljubavi između Turčina Adolfa i Mare Mladina.⁷⁶

Ravlič je opovrgao Berićeve primjedbe/napade,⁷⁷ držeći da je Akademijino izdanje Botićevih djela optimalno vjerno prvom izdanju Botićevih djela i da su njegovi zahvati samo ortografsko posuvremenjivanje i ispravljanje očitih tiskarskih pogrešaka.⁷⁸ Berić nije bio zadovoljan Ravličevim odgovorom, pa je još jednom ponovio iste prigovore i proširio ih ocjenom o Ravličevoj »subjektivnosti... rada« oko kritičkog izdanja, potkrijepivši ih s nekoliko razlika ćiriličkog Botićeva rukopisa i tiskanog teksta.⁷⁹ Opet je poželio ćiriličko izdanje Botićeva djela da se »široke srpske mase upoznaju (...) s djelom bratskog hrvatskog pjesnika«. Ravlič je još jednom ostao kod prijašnjeg iskaza.⁸⁰

S obzirom na Botićev odnos prema Srbima, Berić je na drugom mjestu⁸¹ objasnio sve relevantne veze, osobito bliskost s Vukom i utjecaj narodnih pjesama, pobratimstvo s J. J. Zmajem,⁸² potkrijepivši ih citatima iz pisama. Naveo je i moguće motive o »srpstvu« u Botićevim djelima. Berić je, uz to, pronašao moguće motivske utjecaje za *Bijednu Maru* u narodnoj pjesmi *Zlosretnja Mare Bitelkinja*, na koju je Botića uputio M. Pavlinović, i »sličnost između motiva u narodnoj pjesmi 'Popović Stojan i Fatima djevojka' i Botićeva 'Pobratimstva'«. ⁸³ Iznio je i mogućnost

⁷⁴ Dušan Berić, *Rukopisna ostavština Luke Botića*, »Književni Jadran«, br. 15, Split, 1953.

⁷⁵ D. Berić, *Oko Botićeve »Bijedne Mare«*, »Književni Jadran«, br. 24, Split, 1953.

⁷⁶ Priču je zabilježio Stjepan Grčić, *Sinjske narodne pjesme i pričanja*, 2. izdanje, Split, 1929, str. 214.

⁷⁷ J. Ravlič, *Oko Botićeve »Bijedne Mare«*, »Mogućnosti«, 3/1954.

⁷⁸ Usp. »Napomene uz ovo izdanje« (Akademijino), str. 23—26.

⁷⁹ D. Berić, *Još o »Bijednoj Mari« Luke Botića*, »Mogućnosti«, br. 7, Split, 1954, str. 469—471.

⁸⁰ J. Ravlič, *Oko Botićeve »B. M.«*, »Mogućnosti«, br. 9/1954.

⁸¹ D. Berić, *Luka Botić i Srbi (u povodu 100. godišnjice pjesnikove smrti)*, Zadarska revija, br. 1, Zadar, 1964.

⁸² Pismo Luke Botića Zmaju objavio je »Savremenik«, Zagreb, 1916, str. 268.

⁸³ D. Berić, *L. Botić i Srbi...*, str. 78.

Botičeve motivacije kroničkim strukturama na poticaj »Glasnika dalmatinskog«, koji je donio nekoliko fragmenata Solitrova djela.⁸⁴ Po svemu tome, posebno po jasnom pozitivnom idejnom stavu, Berić visoko ocjenjuje Botičevo djelo.

Preispitivanje ocjene Botičeva djela, osobito proze, učinio je i Berislav Nikpalj.⁸⁵ Utvrdio je brojne hvalitelje njegova djela, ali i osporavatelje koji u njegovu djelu ne vide vrijednosti. Nikpalj ističe vrijednost novele *Dilber Hasan*, »koja po svojem lirizmu i realističnosti vrijedi kao jedno od prvih realističnih ostvarenja kod nas«. To je »najbolja proza predšenoinskog razdoblja koja je fragmentarno vrednija i od najkvalitetnijih šenoinskih strana«.⁸⁶ Podsjeća na Vukova *Hajduk Veljka*, »poetski realizam B. Stankovića« i Andrićevu ranu fazu. Zamjera hrvatskoj književnoj povijesti, koja je zanemarila ovu novelu, i nadahnuto ističe prirodan razvoj njene fabule, kompozicijsku cjelovitost i realističku ljepotu. Prigovara i Barcu što joj nije pridao zasluženo značenje, »već se poveo za Markovićevom pohvalom trima velikim pjesmama, (...) a prozu ... ne spominje«.⁸⁷ Botičevoj je prozi manjkava i Ravličeva povoljna ocjena. O njegovu se djelu još nije čula »prava autoritativna riječ historičara i kritičara književnosti« koji bi ispravno sagledao »velike umjetničke mogućnosti« i osjetio Botiča kao »poetski i realni glas svoga vremena«.⁸⁸

Nikola Milićević⁸⁹ prvenstveno promatra njegovo pjesničko djelo, u kojemu nalazi elemente »slutnja«, »traženja« i puno ličnoga. Njegovo djelo kao cjelina »nije značajno«, usprkos traženju, talentu i doživljaju. Nije bio dovoljno literarno školovan, te je »znao pisati samo 'pjesnotvore' na narodnu«, s jedva nešto »vlastitog poetskog izraza«.⁹⁰ Današnjem senzibilitetu smetaju Botičeva »razvučena i razlivena pripovijedanja«. Tek se tu i tamo nađe »življe slikovitosti i težine«, te je, po Milićevićevu sudu, »sav Botić u tim fragmentima«.⁹¹

Novu je valorizaciju naznačio Šime Vučetić⁹² u predgovoru najnovijeg izdanja Botičevih djela. Slične postavke zastupa i u

⁸⁴ »Glasnik dalmatinski« i tadašnji urednik Ante Kuzmanić početkom 1851. donosi dio mletačkih kronika, a u br. 37 fabulu o Petru Bačiću. Usp. Berić, *L. Botić i Srbi*, str. 78.

⁸⁵ Berislav Nikpalj, *Botičevo mjesto u hrvatskoj književnosti*, »Književnik«, br. 13, Zagreb, 1960, str. 70—74.

⁸⁶ *Isto*, str. 73.

⁸⁷ *Isto*, str. 73—74.

⁸⁸ *Isto*, str. 74.

⁸⁹ Nikola Milićević, *Riječ-dvije o Luki Botiću (uz godišnjicu smrti)*, »Kolo«, br. 10, Zagreb, 1963.

⁹⁰ *Isto*, str. 662.

⁹¹ *Isto*, str. 663.

⁹² Šime Vučetić, *Predgovor Luki Botiću*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 35, MH—Zora, Zagreb, 1973. str. 133—161.

zasebnom članku.⁹³ Postavio je Botičevo djelo u povijesno-društveni i književni kontekst onog vremena. On je prvi uveo tematski obrat, kao znak svijesti, spram najglavnijoj temi hrvatske književnosti: Turcima, jer je »tematski prekinuo tradiciju hrvatske književnosti koja je crno prikazivala sve što je 'tursko', 'muslimansko'«. ⁹⁴ Vučetić, također, tvrdi, kao i dobar dio književne kritike, da »danas popriličan dio Botičevih spjevova djeluje monotono kao bogme i najveći svjetski spjevovi«, ali velik broj Botičevih fragmenata imaju i topline i ljepote, odnosno »dišu poezijom«. Takvih je fragmenata, što su antologijski čisti, dosta u cijelom djelu, a Vučetić ih koncentrira oko dva ishodišta/struje: »prva, vizionarno-romantičarska koja budi osjećaje i jeze, čudnovatosti, osjećaje kakve su potcrtavali nadrealisti, i, druga, zavičajno-pejzažna, gotovo impresionistički svjež«. ⁹⁵ Izdvojio je takve fragmente (petnaestak primjera), podvlačio u njima poetsko pregnuće. Poetizacijom ovakvih fragmenata Botić »rješava svoja gorka iskustva« (vizionarsko-romantičarska struja), a »zavičajno-pejzažna struja blagi su i sretni pjesnikovi trenuci«. ⁹⁶ Znao je u njima i »spontano filozofira(ti)« i biti »lirski blag«; stihovi da »djeluju moderno i otvoreno«, i poput »recitala«. Ipak, antologičari hrvatske književnosti »nisu uočavali Botičeve vrednote«, kritičari nisu praktično pokazali vrednote, te je on ostao osrednji pjesnik. ⁹⁷ Vučetić ruši ocjenu osrednjosti i ističe »veličinu prave poezije u Botičevu djelu«, a *Petra Bačića*, po sudu dotadašnje književne kritike uglavnom najslabije djelo, revitalizira i određuje tipičnim romantičarskim spjevom. Glavni mu je lik »izrazitiji tip romantičarskog junaka«. ⁹⁸ Botičeva je muza slijedila prozračnu vilu narodne pjesme i, po Vučetićevo sudu, dosegla je u mnogim detaljima. Po svim je svojim djelima »značajna ličnost i značajni pjesnik 19. stoljeća«, do Kranjčevića najbolji, a »kritika i antologičari su krivi da on nije bio cijenjen u ovo doba poslije 1918. kao što je bio cijenjen do 1914. godine te je tako i on ostao na rubu književne matice i javnosti«. ⁹⁹

Vučetićeva ocjena ipak nije izmijenila stav prema djelu te se opet, kao i prije, tek prigodno, obljetničarski, spominje. ¹⁰⁰ Pozor-

⁹³ Š. Vučetić, *Luka Botić*, »Forum«, XII, br. 7—8, Zagreb, 1973.

⁹⁴ Š. Vučetić, *Predgovor*..., str. 142.

⁹⁵ *Isto*, str. 142.

⁹⁶ *Isto*, str. 147.

⁹⁷ *Isto*, str. 155.

⁹⁸ *Isto*, str. 157.

⁹⁹ *Isto*, str. 160.

¹⁰⁰ Nedjeljko Mihanović, *In memoriam pjesniku Splita*, »Slobodna Dalmacija«, br. 5751, Split, 1963.

Stipe Botica, *Osjećajni pjesnik Splita*, »Slobodna Dalmacija«, XXXIII, od 25. 1. 1980, Split.

nost i dalje privlače neki segmenti njegova djela a ne djelo u cjelini. Tako je Stipe Botica pokazao stilističku vrijednost Botičeve atributne upotrebe, osobito u upotrebi atributa konotativna značenja.¹⁰¹ Na Botičev se politički rad/pogled osvrnuo Krešimir Pavić,¹⁰² a neke veze s usmenom književnošću pokazao Munib Maglajlić.¹⁰³

Botičevo je književno djelo izazivalo književnu kritiku i kritičare. Kritičari su, kako vidjesmo, raznoliko sudili o djelu. Kritika je izdvojila mnoge sadržajne segmente djela, osvjetljavala kompoziciju i fabulu, sve relevantne utjecaje i poticaje. Mnogi su, međutim, sadržajni (motivski) segmenti ostali izvan domašaja kritike, osobito oni kojima se sugerira projekcija vlastite duše, izvorno i romantičarski, te poetski prodori u iracionalna i podsvjesna stanja. Jezik Botičeva književnog djela gotovo da je netaknut. A književnost je — ipak — umjetnost riječima, koja, posredstvom jezika, stvara svoju, umjetničku, organizaciju zbilje. Jezik, pripadajno sredstvo između autora i recepcije, najbitniji je i temeljni elemenat umjetnosti riječima.

ZUSAMMENFASSUNG

Die kroatischen Literaturgeschichte und Literaturkritik haben das Werk von Luka Botić während der letzten anderthalb Jahrhunderten mit erheblicher Aufmerksamkeit aufgenommen, beurteilt und gewertet. Dabei war ihm die ältere Literaturgeschichte mehr gewogen als die neuere. Die Einstellung der Literaturkritik scheint ebenso gespalten zu sein: entweder beifällig oder bestreitend. Einerseits wird sein dichterischer Schwung, seine Einbildungskraft und Verskunstkönnen gelobt. Er was »der größte Künstler unter Zeitgenossen, einer von denen, die Kunst aus innerem Bedürfnis treiben«. Andererseits wird ihm eine gewisse Ohnmacht in der Werkzusammensetzung, dazu Naivität und Oberflächlichkeit, begrenztes Ideenrepertoire, verzögerte Handlung usw. vorgeworfen. Die Einstellung der kroatischen Literaturgeschichte und Literaturkritik zum Werk von Luka Botić, des kroatischen romantischen Schriftstellers aus der Mitte des 19. Jahrhunderts, kann als unterschiedlich beschrieben werden. In dem Aufsatz wird sie während der letzten 150 Jahre verfolgt, und mit der besonderen Rücksicht auf die biographischen, soziologischen und literarischen Momente seines Werks.

¹⁰¹ S. Botica, *Atributi Botičeve »Bijedne Mare« (Stilistički prilog hrvatskom književnom romantizmu)*, »Umjetnost riječi«, XXVII (1983), br. 3, str. 177—188.

¹⁰² Krešimir Pavić, *Politički lik Luke Botića*, Zbornik, 22, Centar za društveno istraživanje Slavonije i Baranje, Slavonski Brod, 1985.

¹⁰³ Munib Maglajlić, *Folklorni elementi u djelu L. Botića*, »Mogućnosti«, XXXII, br. 10—11—12, Split, 1985, str. 1079—1082.